

פרוייקט תיעוד המאבק להצלת יהודי סוריה ולבנון

ראיון עם לאה חזן, קיבוץ הזורע

תאריך: 9.5.2001

מראיין: אריה כהן

אריה כהן: הגברת חזן, אני קראתי את הספר שלך, מאוד התרשמתי ממנו. יש לי כמה שאלות הבהרה שאני כחוקר הנושא מבקש שתעני לי עליהן. שאלה ראשונה קשורה לאותה חברת נוער, או חברת ילדים, שהייתם בקיבוץ ניר-דוד. כמה ילדים סורים היו שם בקיבוץ, באותה תקופה שאת היית שם? לאה חזן: היינו בערך עשרה ילדים סורים וחמישה לבנונים. כן, בערך, אפילו פחות. היינו יותר ילדים דמשקאים, כן? סורים. והיו שלושה, ארבעה מלבנון.

ש: את מדברת על התקופה של?

ת: 1945. יוני '45.

ש: יוני '45. היו במסגרת הקבוצה הזו אילו שהם דברים מיוחדים, שילדים ככה קצת בכו ורצו ...

ת: בכינו כל הזמן. בודאי. זה גם כתוב.

ש: זה גם כתוב. לא, אני מדבר על ארועים מיוחדים, שמישהו ברח או משהו בסגנון הזה?

ת: לא היה לנו לאן לברוח. לא ידענו לאן לברוח. אבל היה לנו מאוד קשה בלי ההורים. היינו קטנים, בגיל 11, 12. אולי היו שני בנים שהם היו בגיל 13. אז כמובן שהיה לנו נורא קשה ובכינו ורצינו לברוח ורצינו ללכת להורים ובעיקר בתקופה שעדין לא נכנסו למסלול חיים רגיל, כלומר לימודים וקצת ככה ותנועה. אז בודאי רצינו.

ש: היית בגיל של חברת הילדים, נכון? חברת ילדים?

ת: כן, כן. היינו חברת ילדים, לא חברת נוער.

ש: הבנתי. לאחר מכן אתם עוברים כקבוצה מגובשת לאן שהוא?

ת: כן. מעבירים אותנו, כן.

ש: כקבוצה מגובשת. בתום חברת הילדים?

ת: כן. לא בתום. הם פשוט באו ואמרו – בנובמבר אתם עוברים, אחרי שנתיים וחצי שהיינו שם, אתם תעברו לקיבוץ הזורע כחברת נוער. זהו.

ש: הבנתי. המסגרת הזו, בשהייה שלכם בניר-דוד, הגיע אליכם נציג של עלית הנוער, מפקח או

ת: מנחם לוזיה, זה היה הקשר שלנו ועליו כתבתי דוקא הרבה ...

ש: רק הוא הגיע אליכם?

ת: רק הוא. זה מה שאנחנו יודעים, שדיבר איתנו, שהתייחס אלינו. יכול להיות שהגיעו מעלית הנוער ושוחחו עם המורים והמטפלת, אבל לא איתנו.

ש: לא איתכם?

ת: לא, לא. אנחנו גם לא יכולנו, לא ידענו מה להגיד להם ולא ידענו עברית ולא

ש: הבנתי. באיזו תדירות מנחם לוזיה היה מבקר אתכם?

ת: כשקוראים לו תמיד, והוא היה בא די לעיתים קרובות ושואל, ולפעמים היינו כותבים לו מכתב, מזעיקים אותו, והוא גם היה בא מיד. הוא באמת היה כמו האבא של כולנו.

ש: אמרת כאן מילה מאוד מעניינת – מזעיקים אותו. מה זאת אומרת? למה היית צריכים להזעיק אותו?
 ת: כי אנחנו רבנו, בנים ובנות ביחד. אנחנו לא ידענו, אתה שוכח שאנחנו באנו מעדה כזו שלא רגילים לחיות בנים ובנות ביחד, נכון? בעיקר בנים זרים. אחים ואחיות כן, אבל לא בנים זרים. אז הבנים תמיד ניצלו לפעמים את הכוח שלהם, ואנחנו לא הסתדרנו בהתחלה עם הבנים. אז כשהיה לנו רע, כתבנו למנחם.

ש: ואז הוא היה מגיע אליכם?

ת: כן.

ש: כמה פעמים בערך זה קרה?

ת: אני לא יודעת. באמת אני לא יודעת. אבל הוא הגיע

ש: זה היה הרבה? זה היה

ת: הוא הגיע, הוא הגיע הרבה פעמים, עד שהתאפסנו והסתדרנו והתחלנו עם מסלול חיים כבר נורמלי, אז היה. אבל אני בטוחה שהיה שואל עלינו ומתעניין, ובאמת הקשר איתו נשאר הרבה שנים, עד מותו.

ש: כן. עכשיו אני עובר לתקופת השירות הצבאי שלך.

ת: כן.

ש: את, בפגישה הקודמת שלנו, את אמרת לי משהו שהדליק לי ככה, ורציתי לשאול – דיברת על חבילות.
 ת: לא, באמת זה לא צריך. אני אומרת, אני לא יודעת אם בכלל אז זה היה. אני אומרת, אנחנו לא ידענו למי אנחנו שייכים. היינו בצבא. היום, כשיש מישהו, כשיש בן או בת בצבא, אז הדברים מסודרים. אני בטוחה, בקיבוץ בטח, אני בטוחה גם בעיר, במשפחות. אז שולחים מדי פעם חבילה לחייל. אנחנו לא היו לנו משפחות ולא היה לנו קיבוץ, כי לא ידענו לאן נלך. לא ידענו מה יהיה, אז לא, פשוט לא קיבלנו.

ש: כמו האחרים, פשוט לא קיבלתם חבילות מהבית, מה שנקרא.

ת: כן. אבל זה באמת לא משהו שהיה ...

ש: הבנתי. לא, כי הייתם אז גרעין, לא?

ת: לא. היינו גרעין, היינו גרעין, אבל היינו באמת צעירים. אנחנו היינו אחרי יד מרדכי. משם בעצם רצינו ללכת ופנינו שיגייסו אותנו.

ש: גרעין "ארז"?

ת: כן. ולא, פשוט לא היה לנו קיבוץ מאמץ. לא היה לנו קיבוץ שידענו שזה היעד שלנו אחרי השחרור. אז אף אחד לא מצא לנכון, נגיד, לשאול או משהו, כן? אנחנו היינו ככה.

ש: הבנתי. בסדר, או.קיי. עכשיו לשאול אותך כבר על שנות השמונים.

ת: כן.

ש: כשנודע לך שאסרו את האחים שלך.

ת: כן.

ש: בהתחלה אסרו את מי?

ת: את סולי.

ש: סולי היה הגדול, נכון?

ת: נכון.

ש: אסרו אותו בהתחלה, ולאחר מכן, אחרי כמה זמן?

ת: האח שלו בא, הצעיר

ש: מהביקור בישראל.

ת: כן, ובחזרה תפסו אותו, עלו עליו.

ש: או.קיי. ברגע שלך שזה גודע, את רצית כמובן לגרום לזה שאנשים, מוסדות כאן בארץ, יטפלו בענין.

ת: כן.

ש: איך ידעת למי לפנות? ראיתי שכתבת מכתב אל שמיר, אל משרד ראש הממשלה.

ת: לא, אני ידעתי אל מי לפנות כי היה לי קשר עם אנשים. ואם אני פה לא כתבתי, אז סימן שאני לא

רציתי להגיד את השמות שלהם.

ש: בסדר. ציינת ס', סוזי.

ת: כן.

ש: בסדר. אותה סוזי, מי הפנה אותך אליה? איך הגעת אליה? את לא כותבת את זה. זאת אומרת כאן יש

משהו ...

ת: לא, אני לא רוצה לכתוב עליה. אני לא כתבתי עליה ...

ש: לא עליה. איך הגעת לכך שאנשים ממשרד ראש הממשלה יטפלו בענין שלך. הקשר הזה לא ברור לי.

ת: הקשר היה לי איתה, והיא ידעה למי להפנות אותי ולאן להפנות אותי.

ש: כן, אבל איך הגעת אליה, זה בדיוק הענין.

ת: אני באמת לא זוכרת. מישוהו, אני לא זוכרת. אני לא זוכרת את זה.

ש: את לא זוכרת איך הגעת אליה?

ת: אני לא זוכרת, לא.

ש: מישוהו, זה לא בעקבות המכתב שלך למשרד ראש הממשלה? מישוהו יצר איתך קשר ואמר לך –

או.קיי, אנחנו נעביר אותך לטיפול שלה?

ת: אולי בגלל, אני לא זוכרת. אני לא יודעת, אולי הם פנו אלינו. אנחנו היינו פעם ביוון, ופגשנו שם את

ההורים, ואז אולי היא רצתה לדעת משהו על היהודים שם, ואז היא צילצלה אלי ויצרה איתי קשר.

ש: איך היא ידעה שיצאת לפגוש את ההורים בכלל?

ת: היא ידעה את הכל. אני לא יודעת. יש דברים שאני לא יודעת. היא ידעה.

ש: היא ידעה שיצאתם?

ת: היא ידעה שיצאנו לראות את ההורים, כן.

ש: הבנתי.

ת: וככה זה כנראה התגלגל. עכשיו אני זוכרת. אני לא ידעתי מי היא, לא ידעתי מה היא, אבל ככה

ש: אבל באותה תקופה שבה הייתם בביקור ביוון, עדין האחים שלך היו חופשיים.

ת: לא, הם היו בדמשק, הכל היה בסדר.

ש: יפה, ולאחר מכן היא ידעה שהיית כבר?

ת: כן, היא ידעה שאנחנו היינו שם. אני לא יודעת איך, אבל היא ידעה שאנחנו נסענו.

ש: אני מבין שפגשת אותה, את שוש עמית, פגשת אותה, אז איך היא הציגה את עצמה, כעובדת סוכנות,

נכון?

ת: כן.

ש: היא אמרה לך שהיא עובדת סוכנות?

ת: כן, וקוראים לה סוזי.

ש: איפה קיימתן את המפגשים?

ת: בסוכנות.

ש: בתל-אביב?

ת: כן.

ש: רחוב קפלן שם, נכון?

ת: כן.

ש: הבנתי. היה לה שם חדר ושם היא קיבלה אותך. את ידעת שהיא גברת מהסוכנות.

ת: נכון.

ש: יפה. או.קיי, עכשיו

ת: לא חשוב מה שחשבתי, אבל זה מה שידעתי, או.קיי? לא חשוב מה שחשבתי, זה מה שידעתי.

ש: אה, זה מה שידעת, בסדר. את מספרת גם בספר על אליעזר.

ת: לייזר, כן.

ש: לייזר, יפה. הצולע.

ת: כן.

ש: איך מתארגן, זאת אומרת מי נותן את הרעיון לנסוע לשם יחד איתך? איך זה עלה כל העניין?

ת: לנסוע לאן?

ש: יצאתם לחוץ לארץ הרי, לטפל בנושא של ...

ת: אבל לא עם לייזר, חס וחלילה. אני לא כתבתי עם לייזר, לא.

ש: את כותבת עם א'.

ת: א' זה לא לייזר. לייזר זה ל', בכוונה השארתי.

ש: אה, כי אליעזר

ת: ולכן השארתי ל' – לייזר, ו-א' זה מישהו אחר.

ש: מישהו אחר, בסדר גמור. זה עושה, זה כאן היה. איך העניין הזה עלה? למה הציעו לך מהמוסד – בואי

ניסע

ת: אני לא יודעת אם זה מהמוסד, זה ... דברים לזה, אני לא יודעת.

ש: או.קיי. איך אם מישהו מציע לך לנסוע לחוץ לארץ? איך זה קורה?

ת: כי אני הייתי בתוך הענינים האלה, הם ידעו על כל המכתבים. היה לי קשר עם סוזי, אני כל הזמן דיברתי איתה, וככה דברים היו עוברים.

ש: מי הציע למי בואו ניסע לחוץ לארץ?

ת: הם הציעו.

ש: הם הציעו לך לנסוע לטפל בענין

ת: זה היה עורך דין צרפתי, ואני מדברת צרפתית, אז הציעו לי לנסוע. אולי אנחנו יכולים ...

ש: לנסוע אל עורך הדין הצרפתי.

ת: כן.

ש: בסדר. מה שם עורך הדין, את זוכרת?

ת: לא.

ש: אם אני אגיד לך שם – מרסייה, נזכרת משהו?

ת: לא.

ש: בסדר, או.קיי. עכשיו שאלה לגבי גמר הטיפול של הענין. הרי את מספרת בספר על הגברת ג'ודי, נכון.

ת: כן.

ש: גם הקשר אל ג'ודי היה ביוזמתה של ג'ודי.

ת: כן.

ש: איך את חושבת היא ידעה עליך?

ת: דרך משרד החוץ.

ש: דרך משרד החוץ?

ת: כן.

ש: לא דרך סוזי?

ת: יכול להיות גם דרך סוזי. יכול להיות.

ש: זאת אומרת את

ת: אני לא יודעת דרך מי היא הגיעה אלי, אבל יום אחד צלצל מישהו וככה נוצר הקשר בינינו.

ש: הבנתי. אין לך מושג איך בדיוק היא הגיעה אליך?

ת: לא. היא יכולה או דרך משרד החוץ או דרך סוזי. היה לה קשר. אני לא יודעת בדיוק איך.

לא כל הדברים ששאלתי תמיד ענו לי.

ש: כן. את אומרת משרד החוץ, מה זאת אומרת? איזו מחלקה במשרד החוץ?

ת: אני לא יודעת, לא יודעת.

ש: פשוט מישהו אמר לך – אני ... משרד החוץ?

ת: לא, לא דיברתי הרבה. ניפגשתי עם אנשים בירושלים, ממשרד החוץ. אני גם לא יודעת את השמות שלהם.

ש: בתוך משרד החוץ?

ת: כן, כן.

ש: את יודעת, הצריפים האלה.

ת: ונפגשתי גם עם ביבי נתניהו, כן, כן.

ש: שם.

ת: ונפגשתי גם עם ביבי, אז היה סגן שר החוץ, במשרד שלו.

ש: במשרד החוץ.

ת: כן. במשרד שלו.

ש: כן.

ת: וככה אני נכנסתי לתוך כל העסק.

ש: במשרד החוץ הרגשתי שהטיפול הוא, איך אומרים, כפי שרצית, או היו לך

ת: לא, תראה, אני הרגשתי שאכפת להם והם מבינים את זה, אבל יחד עם זה אני הבנתי שכל העסק הוא

לא פשוט, שהם עושים מה שהם יכולים. אבל אני לא ציפיתי שיום אחד הם יוציאו אותם מבית הסהר

וישימו אותם במקום בטוח. אני ידעתי שזה דבר לא פשוט וכלול בהרבה תקשורת עם אישים בכל העולם,

וזה לא, זה לא יקח מעט זמן. אז ידעתי. לא ש, אין לי טענות אליהם, אבל מה שהם היו יכולים לעשות

מארץ אויב של סוריה, לסוריה, לדעתי הם עשו

ש: היו מוגבלים, את חושבת.

ת: בטח שהיו מוגבלים ...

ש: מי היה איש הקשר העיקרי שלך במשרד החוץ? נתניהו, כמו שאמרת קודם?

ת: פעם אחת נפגשתי איתו, ואני לא זוכרת את השם של הבחורה האחרת שהייתי בקשר איתה, אבל בדרך

כלל אני לא כל כך התקשרתי אליהם. אני יותר התרכזתי בסווי שהיא תמיד, יכול להיות שגם היא

התקשרה איתם, אני לא יודעת.

ש: כי זה בדיוק העניין שאני לא כל כך הבנתי מהספר – למה הגעת למשרד החוץ? מישהו הפנה אותך?

ת: מישהו פעם אמר לי – כדאי לך לפנות לשם ולדבר איתם. הם כן ידעו על כל העסק. אז דיברתי איתם,

אבל לא היה נראה לי שמשוהו עם הפקידות שדיברתי, לא היה נראה לי שמשוהו יצא מזה מהר, כן? או

ככה. זה הכל, דיברתי איתה.

ש: הבנתי. אבל עיקר הפעילות היתה עם סווי, בענינים האלה?

ת: בקשר, הקשר בינינו. אם רציתי, עד שהתחלתי כבר לפנות לממשלה ולראש הממשלה, וככה קיבלתי

גם דברים אחרים, אנשים אחרים, כן.

ש: זאת אומרת הפנו אותך לאנשים אחרים שיטפלו בענינים האלה.

ת: כן. למשל ניפגשתי עם השגריר האמריקאי וזה. אז זה הכל היה מסודר.

ש: השגריר האמריקאי בארץ?

ת: בארץ.

ש: זאת אומרת הכל היה מסודר

ת: ממי שהיה מסודר.

ש: מסווי.

ת: אני לא יודעת אם מסוזי. אני לא יודעת. זה היה מסודר, הם הודיעו לי שהפגישה תהיה ביום זה וזה ובשעה זאת וזאת, ולא תמיד מסרו לי כל כך הרבה אינפורמציה.

ש: אבל את יודעת שאנשים ממשרד ראש הממשלה?

ת: כן, כן.

ש: הבנתי. עוד שאלה אחת שלא היה לי ברור זה לגבי הנושא של ההגעה של האחים שלך לארץ, זאת אומרת מבחינת הקליטה.

ת: כן.

ש: היתה לך שותפות בענין הזה, את הצעת להם – בואו תגורו הנה, תגורו פה?

ת: לא, הם ידעו שהם יגורו בתל-אביב, ואני ידעתי שהם יגורו בתל-אביב.

ש: למה? למה? כי?

ת: כי שם זה שאר הקרובים שלנו, ושם כל הסורים הולכים, ואני ידעתי שהם לא ילכו לא לאשקלון ולא לבאר-שבע, ולא לירוחם. ידעתי את זה. זה אתה צריך להכיר מנטליות של אנשים. תל-אביב זו העיר שלהם. אין מה לעשות כולם גרים שם.

ש: כן, בסדר. מבחינת קליטה, היית להם לעזר?

ת: הרבה. אני עבדתי בשבילם באמת יום ולילה. אני התקשרתי עם כל מיני אנשים, הם היו צריכים לעבור בדיקות והם, לא שהאנשים שטיפלו בזה לא ידעו את זה, הם ידעו. אבל היה צריך קצת ש: להמריץ.

ת: כן, להמריץ את הענינים. ואני הייתי

ש: את מי היית צריכה להמריץ? סוכנות וכל מיני משרדים

ת: סוכנות, וכל מיני משרדים. פשוט הם ידעו והם גם עשו והם היו מאה אחוז כולם. הם קלטו אותם בצורה מעולה, ואין לי שום טענות, יש לי רק תודות לכל האנשים שעזרו להם. ש: אני מבין שהאחים שלך ממשיכים בנושא הזה של רוקחות, נכון? האח שלך

ת: לא, אח אחד. הוא רוקח

ש: אז הוא בא הנה ועזרו לו בענין הזה.

ת: הוא למד שנה באוניברסיטה כשהיה ברמת אביב שם, בבית עולים. הוא למד שם, ואחר כך קיבל עבודה. הוא רוקח ...

ש: רוקח עד היום.

ת: כן.

ש: הבנתי.

ת: השני כבר מבוגר והמצב הבריאותי לא כל כך, אז לא. אם משהו מזדמן לו, אבל הוא בבית.

ש: את מתכוונת לסולי?

ת: כן.

ש: הבנתי.

ת: בסדר. יש עוד משהו שאולי את רוצה ככה ...

ש: לא, באמת שלא.

ת: אז בשלב הזה תודה רבה על הראיון הקצר אבל המבהיר. תודה רבה לך.

ש: בבקשה.